

Турсуной Эргашева
Фискал институт гуманитар фанлар
ва инглиз тили кафедраси ўқитувчиси
tursunoyergasheva99@gmail.com
+998995600199

Халқаро солиқ хужжатларини халқаро алмашинувини шаклланиши ва ривожланиши

Аннотация. Мақолада халқаро солиқ хужжатларини халқаро алмашинувини шакллантириш ва ривожлантиришини назарий асослари ва аҳамияти ҳақида фикр юритилган. Давлатлар ўртасида солиқ маълумотларининг тезкор алмашинувининг мавжуд эмаслиги давлатларнинг ўзлари учун ҳам, халқаро иқтисодий ҳамкорлик учун ҳам жуда салбий оқибатларга олиб келиши мумкин, бу эса зарарли солиқ рақобатининг муҳим белгиларидан биридир.

Калит сўзлар. Солиқ, солиқ хужжатлари, халқаро солиқ хужжатлари, халқаро алмашинуви, иқтисодиёт, иқтисодий ҳамкорлик, рақобат, халқаро иқтисодий ҳамкорлик.

Турсуной Эргашева
Преподаватель кафедры
Гуманитарных наук и английского
языка фискального института
tursuoyergasheva99@gmail.com
+998995600199

Формирование и развитие международного обмена международными налоговыми документами

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические основы и значение формирования и развития международного обмена международными налоговыми документами. Отсутствие оперативного обмена налоговой информацией между странами может иметь весьма негативные последствия как для самих стран, так и для международного экономического сотрудничества, что является одним из важных признаков вредоносной налоговой конкуренции.

Ключевые слова. Налог, налоговые документы, международные налоговые документы, международный обмен, экономика, экономическое сотрудничество, конкуренция, международное экономическое сотрудничество.

Tursunoy Ergasheva
Teacher of the Department of Humanities and
English language of the fiscal institute
tursuoyergasheva99@gmail.com
+998995600199

Formation and development of the international exchange of international tax documents

Annotation. The article discusses the theoretical foundations and importance of the formation and development of the international exchange of international tax documents. The lack of rapid exchange of tax information between countries can have very negative consequences both for the countries themselves and for international economic cooperation, which is one of the important signs of harmful tax competition.

Keywords. Tax, tax documents, international tax documents, international exchange, economy, economic cooperation, competition, international economic cooperation.

Маълумки, ривожланган мамлакатларда янги жаҳон иқтисодиётининг ривожланаётган рақамли маконида рақобатбардош позицияларга эришиш учун иқтисодиётни рақамлаштириш ва рақамли трансформация жараёнларини тезлаштириш бўйича амалий ишлар олиб борилмоқда. Мамлакатимизни бугунги кунда иқтисодиёти юқори даражада тараққий этган давлатлар қаторига кириши учун авваломбор илғор замонавий ахборот-коммуникация, интернет ҳамда рақамли технологиялар, ахборот хизматларини кўрсатиш, ривожланган рақамли иқтисодиёт ҳамда солиқ тизимида катта ютуқларни қўлга киритиши лозимдир.

Солиқ ислохотларини амалга ошириш, бозор типдаги иқтисодиётга ўтиш натижасида амлакатлари иқтисодиётидаги чуқур ўзгаришлар замонавий тиллар луғатида ўзгаришларга сабаб бўлди ва солиқ ва иқтисодий мазмуннинг янги тушунчаларини билдирувчи кўплаб атамалар пайдо бўлишига олиб келди.

Солиқ маълумотларининг халқаро алмашинувини ўрганишга муурожаат қилиш солиқ қонунчилиги нормаларини қасддан билмаслик, солиқларнинг етарли даражада тўлиқ ва тезкор алмашинуви фонида турли солиқ режимларини бирлаштириш орқали солиқларни агрессив оптималлаштириш билан боғлиқ. Глобаллашув шароатида иқтисодиёт тармоқларида ахборот технологияларини кенг жорий этилиши натижасида давлатлар ўртасидаги солиқ маълумотларини алмашиш бевосита жаҳон иқтисодиётига таҳдид солмоқда. 2008-2010 йиллардаги жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозининг оқибатлари. халқаро даражада солиқ тўлашдан бўйин товлаш муаммосини аниқ белгилаб берди ва бунга алоҳида эътибор қаратиш лозимлигини яна бир бор исботлади. Давлатлараро ташкил этилаётган турли даражадаги йиғилишлар ва турли халқаро конференцияларда муҳокама қилинадиган солиқ маълумотларини алмашиш, нафақат ушбу муаммонинг давлатлар иқтисодий тизимида таъсирини баҳолаш, балки солиқ тўлашдан бўйин товлашнинг олдини олиш бўйича чора-тадбирлар тизимини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш заруриятини кўрсатмоқда. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқироз кўплаб давлатларни солиқ тўлашдан бўйин товлаш ва солиқ қонунчилигининг бошқа бузилиши муаммосига янгича қарашга ва бундай кўринишларга қарши курашишда глобал ҳамкорлик имкониятларини кўриб чиқишга ундади.¹⁴

¹⁴ <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/economics/2008-2009-global-financial-crisis/>

Миллий солиқ қонунчилиги талабларини бажаришдан қонунга хилоф равишда бўйин товланишнинг олдини олишнинг энг самарали ва самарали усулларида бири солиқ маълумотларининг халқаро алмашинувидир. 2009 йилдан бошлаб солиқ маълумотларининг халқаро алмашинуви тааллуқли халқаро ҳуқуқий нормалар ахборот шаффоғлиги ва солиқ маълумотлари алмашинуви стандартлари шаклини олган ҳолда фаол ривожлана бошлади ва кенг тарқала бошлади. Ноқонуний солиқ амалиётини амалга ошириш эҳтимолини камайтириш манфаатдор давлат муассасаларининг бошқа мамлакатларда иқтисодий фаолият билан шуғулланувчи шахслар ва ташкилотлар тўғрисидаги долзарб маълумотлардан фойдаланиш имконияти билан чамбарчас боғлиқ. Айнан солиқ тўловлари бўйича ахборот бўшлиғи, шунингдек, ҳуқуқий ва иқтисодий изчиллик тадбиркорлик субъектларининг солиқ тўлашдан бўйин товланган уринишларининг кенг тарқалишига сабаб бўлади. Давлатлар ўртасида солиқ маълумотларининг тезкор алмашинувининг йўқлиги давлатларнинг ўзлари учун ҳам, халқаро иқтисодий ҳамкорлик учун ҳам ўта салбий оқибатларга олиб келиши мумкин, шу асосда зарарли солиқ рақобатининг муҳим белгиларидан бири ҳисобланади. Бундай фаолиятни солиқ резиденцияси ҳудудидан ташқарида амалга оширувчи хўжалик юритувчи субъектлар тўғрисидаги маълумотларга эга бўлиш, бир томондан, солиқ тўлашдан қисман ёки тўлиқ бўйин товланган мақсадида фойдаланиладиган схемалар айланишига қарши курашиш бўйича чора-тадбирларнинг бир томондан, давлат органлари томонидан амалга оширилишини, бошқа томондан, солиқ фаолияти иштирокчиларини миллий ва халқаро қонунчилик талабларига риоя қилиш учун рағбатлантириш механизмларини белгилаш заруриятини пайдо қилади.

Давлат миқёсида қўлланилаётган солиқлар соҳасидаги муносабатлар миллий солиқ ҳуқуқи нормалари билан, бироқ айрим ҳолларда халқаро ҳуқуқ нормалари билан тартибга солинади. Халқаро шартномалар қонунчилик тизими томонидан умумэътироф этилган асосий шакл ҳисобланади.

Солиққа тортиш бўйича халқаро шартнома тамойиллари ва нормалари ҳақида алоҳида тухталиб утамыз.

Нормалар солиқ шартномаларида, конвенцияларда, шунингдек солиқларга бевосита тааллуқли бўлмаган шартномаларда бўлиши мумкин ва нормаларга қуйидагиларни киритиш мумкин:¹⁵

- моддий ва ҳуқуқий;
- процессуал;
- зиддият.

Конфликтли қоидалар қайси давлатнинг қайси моддий-ҳуқуқий нормалари солиқ муносабатларини тартибга солишини белгилайди. Қарама-қаршилик ва мазмунли қоидалар халқаро шартномаларда ва солиқ қонунчилигида мавжуд.

Моддий ҳуқуқий нормалар ёрдамида солиқ муносабатларининг элементлари аниқланади. Моддий ҳуқуқ солиққа тортиш қоидаларини белгилайди. Моддий ҳуқуқий нормалар солиқ муносабатларининг ҳуқуқлари ва субъектларини белгилайди. Моддий ҳуқуқий нормалар кўпинча конфликтли қонунлар тегишли бўлган нормаларни тузатиш учун ишлатилади.

¹⁵ <https://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2016/>

Шуни эсда тутиш керакки, конфликтли қоидалар муносабатларни тартибга солмайди, балки уларни ҳуқуқ тизимининг асосий оқимига йўналтиради. Бир томондан, конфликтли қоидалар турли мамлакатлардаги ҳуқуқий тартибларнинг хилма-хиллигини, иккинчи томондан, уларнинг ўзаро таъсирини кўрсатади.

Моддий ҳуқуқий нормалар солиқ объектларини, ставкаларини, айрим солиқлар бўйича имтиёзларни, шунингдек уларга қўйиладиган талабларни белгилайди.

Моддий ҳуқуқ тартибини процессуал қоидалар тартибга солади. Процессуал нормалар солиқ назоратини тартибга солади ва солиқларни ҳисоблашни тартибга солади. Процессуал қоидалар мамлакатимизнинг Солиқ кодексига мавжуд.

Бошқа давлатлар билан иқтисодий алоқалар соҳасида Римдаги Хусусий ҳуқуқни бирлаштириш халқаро институти томонидан ишлаб чиқилган “Халқаро тижорат шартномалари тамойиллари” номли ҳужжат орқали тартибга солинади.¹⁶

Хусусий ҳуқуқни бирлаштириш халқаро институти (UNIDROIT) UNIDROIT мустақил ҳукуматлараро ташкилот бўлиб, унинг мақсади давлатлар ва гуруҳлар ўртасидаги муносабатларда хусусий ҳуқуқни, шу жумладан тижорат ҳуқуқини модернизация қилиш, давлатлар, шунингдек, ушбу мақсадларга эришиш учун ягона ҳуқуқий ҳужжатлар, тамойиллар ва нормаларни ишлаб чиқиш, уйғунлаштириш ва мувофиқлаштириш эҳтиёжлари ва усулларини ўрганишдан иборат.

UNIDROIT аъзолари UNIDROIT Низомига қўшилган 63 давлатдир. Бош қароргоҳи Римда жойлашган. UNIDROIT 1926 йилда Миллатлар Лигасининг ёрдамчи органи сифатида ташкил етилган. 1940-йилда Лига парчаланганидан сўнг институт кўп томонлама келишув, UNIDROIT низоми асосида қайта тикланди.

UNIDROIT котибият, Бошқарувчилар кенгаши ва Бош Ассамблеядан иборат уч босқичли тузилмага эга. Котибият UNIDROITнинг ижро этувчи органи бўлиб, унинг Иш дастурини амалга ошириш учун масъулдир. Унга институт президентининг таклифига биноан Бошқарув кенгаши томонидан тайинланадиган Бош котиб раҳбарлик қилади.¹⁷

Бош Ассамблея UNIDROITнинг қарор қабул қилувчи олий органи ҳисобланади: ҳар йили у ҳар уч йилда Институт бюджетини, Иш дастурини тасдиқлайди, шунингдек, ҳар беш йилда бир марта ҳар бир аъзодан битта вакилдан иборат Бошқарув кенгашини сайлайди. Ташкилотга аъзо давлатлардан бирининг элчиси бир йил муддатга ротация асосида Бош Ассамблеянинг раиси этиб тайинланади.

Институт аъзо давлатларнинг йиллик бадаллари ҳисобидан молиялаштирилади, уларнинг миқдори Бош Ассамблея томонидан белгиланади. Муайян лойиҳалар ёки тадбирларни молиялаштириш учун бюджетдан ташқари бадаллар киритилиши мумкин.

UNIDROIT халқаро товарларни сотиш, товарлар ва йўловчиларни ташиш, қимматли қоғозларга оид моддий ҳуқуқни уйғунлаштириш, халқаро факторинг ва лизинг ва бошқалар каби бир қатор масалалар бўйича конвенцияларни ишлаб чиқди.

Халқаро хусусий ҳуқуқ бўйича Гаага конференцияси, UNIDROIT ва Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Халқаро савдо ҳуқуқи бўйича комиссияси (UNIDROIT)

¹⁶ Погорлецкий А.И. Конвергенция национальных налоговых систем // Вестник СПбГУ. 2005. Сер. 5: экономика. Вып. 2. С. 67.

¹⁷ Кнорозов Ю.С. Формула языка / Ю.С. Кнорозов. // – М.: Икс, 2001

хусусий ҳуқуқ масалаларини ишлаб чиқадиган ва яқин ҳамкорликда ишлайдиган учта институтдир.

Римдаги Хусусий ҳуқуқни бирлаштириш халқаро институти хусусий ҳуқуқ ҳужжатларини тайёрловчи халқаро ташкилотдир.

UNIDROIT халқаро шартномалар лойиҳаларини, намунавий қонунларни тайёрлайди, хусусий ҳуқуқ нормаларини таққослайди ва ҳоказо.

UNIDROIT тамойиллари, агар мамлакатлар уларни виждонан қўлласа, қоидалар каби оддий бўлиши мумкин. Баъзи UNIDROIT тамойиллари фақат уларга ҳавола қилинганида қўлланилади. Ушбу тамойиллар давлатлар томонидан халқаро шартнома матнида уларнинг белгиси сифатида фойдаланиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси. www.lex.uz
2. <https://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2016/>
3. <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/economics/2008-2009-global-financial-crisis/>
4. Погорлецкий А.И. Конвергенция национальных налоговых систем // Вестник СПбГУ. 2005. Сер. 5: экономика. Вып. 2. С. 67.
5. Кнорозов Ю.С. Формула языка / Ю.С. Кнорозов. // – М.: Икс, 2001